

*Марина Павленко,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української літератури,
українознавства та методики їх викладання УДПУ*

Аналіз художнього твору: методичний аспект

Аналіз мистецького тексту — це його наукове дослідження, витлумачення, логічно-понятійний спосіб розгляду, осмислення складників [2]; або ж — уявна (мисленнєва) операція, яка передбачає членування твору на складники змісту і форми, виокремлення частин, дослідження їхніх особливостей, визначення їхніх місця й функціональної ролі в загальній системі твору, встановлення характеру взаємодії з іншими частинами [3] тощо.

Якщо ж ми не просто описуємо якості твору, але й вносимо елемент суб'єктивного сприйняття, це вже буде *інтерпретація* — дослідницька діяльність, пов'язана з тлумаченням змістової, смислової сторони літературного твору на різних його структурних рівнях через співвіднесення з цілістю вищого порядку [4]. Власне, ми переконані, що інтерпретація — це і є той самий аналіз, але вже на вищому, на досконалішому його рівні, який вимагає більш індивідуалізованого, глибшого прочитання тексту, допомагає виявити смисл досліджуваного літературного явища через відповідний контекст, на фоні сукупностей вищого порядку.

Згідно з Василем Марком, аналіз базується на трьох «китах»: знанні тексту, знанні теорії і – постійному практикуванню [3].

Саме тому мало знати теорію — треба невпинно вдосконалювати навички аналізу на конкретних прикладах і у певних видах роботи.

Йдеться, звісно, насамперед про аналіз твору за класичною схемою, яка включає в себе розгляд твору як цілісну систему і починається з коротких відомостей про автора й історію написання та завершується розглядом мовностильових особливостей.

Але на початкових етапах доречним і цікавим буде й колористичний аналіз (коли беруться до уваги тільки барви, присутні в тексті і їхня символіка), або — звуковий (тільки звуки), або нюховий, дотиковий і навіть — смаковий тощо.

Також доцільно спробувати й такий вид роботи: написати зумисне хвалебний відгук на твір, або – зумисне «розгромний» тощо. Звісно, тут присутній ігровий момент, але саме він помагає зазирнути в якісь недосліджені раніше фрагменти тексту і побачити їх по-новому.

Корисне у плані «практикування» аналітичних навичок і написання варіацій на твір. Наприклад, жанровий різновид «Курочки ряби» («Кози Дерези» та ін..) змінити на детективний, криміналістичний, любовний, еротичний, історичний, філософський тощо.

Коли ж елементарні навички засвоєно, можна переходити на більш складні види аналізу. Зупинимось тільки на деяких з них:

1) Біографічний — акцентує увагу на біографії автора та особистісних моментах [3]. Дуже цікаво, наприклад, проаналізувати з цієї точки зору новелу Гр. Тютюнника «Три зозулі з поклоном».

2) Постструктуралістський — він мовби виконує завдання «*деконструювання*» тексту, або, за Пітером Барі, — «читання проти шерсті»: з метою «пізнати текст так, як він сам не може пізнати себе» [1]. Тобто ми можемо «вчепитися» до деталі, до слова, знайти «розлом», нелогічності. Наприклад, у вірші про кохання таким чином можемо дійти цілком протилежних висновків про «стійкість» (насправді – непевність) почуттів героя: коли ліричний об'єкт спершу йде у формі другої особи, а потім раптом — у формі третьої тощо. Не лякаймося «розламати» текст! Краще остерігаймося зробити з нього «ікону», до якої потім самі ж боїмося підступати.

3) Психоаналітичний — в інтерпретації тексту найбільшого значення надає несвідомому, опираючись на вчення З.Фрейда та Ж.Лакана; Наприклад, згідно з «фройдистами», Шекспірівський Гамлет не мститься

рідному дядькові за вбивство батька й за одруження того на його матері тільки тому, що має Едипів комплекс (підсвідомо розуміє, що й сам хотів зробити те саме, тож відчуває каяття, а не жагу помсти) [1]. Цікаво з цієї точки зору проаналізувати «Сутінки» Г.Тютюнника.

4)Гендерний аналіз — передбачає врахування особливостей чоловічого і жіночого сприймання та світорозуміння [1]. Від нього пішов феміністичний аналіз (теж можна взяти уже згадані «Три зозулі з поклоном», чи — «Новину» Василя Стефаника).

5)Культурно-матеріалістичний — прочитує текст таким чином, щоб дати читачеві можливість «відтворити його історію», тобто контекст, покладений у його основу, водночас звертаючи увагу на особливості сучасного сприйняття [1].

6)Постколоніалістичний — досліджує твір з точки зору того, чи перебувала дана національна література в колоніальному становищі; зосереджує увагу насамперед на культурних відмінностях [1] тощо.

7)Екокритичний — перепрочитує відомі твори, звертаючи особливу увагу на репрезентацію в них світу природи; розширює сферу застосування низки екопонять [1].

В усіх цих випадках добре надаються для інтерпретації ті ж таки «Три зозулі з поклоном».

Зрозуміло, варто багато працювати і над мовою. І тут класичні й неklasичні твори можуть стати як взірцем стилю, так і — не біймося цього! — об'єктом нашої здорової критики. Шукати тавтології, канцеляризми, неточності — це завжди корисно і цікаво.

Ще доцільніше для такого «редагування» брати тексти когось із самих учнів (студентів). Наприклад, якщо в рядку: «Як? Просто розвернувся і пішов геть? Геть і на лід не ступив? Злякався чи що?» — елементарно викинути зайве, то вийде: «Як? Просто розвернувся і (й) пішов геть? Геть і на лід не ступив? Злякався чи-ще?» Значно краще, хіба ні?

Не забуваймо й про словниковий запас нашої мови. Так, фразу: «Він і за маминого життя не відзначався вірністю, а тепер...» можна переробити, використавши фразеологізм: «Він і при мамі скакав у гречку (інший варіант — погулював), а тепер...»

Всі ці види роботи й підходи дуже важливі, причому, не лише для того, хто сам пише твори, але й для будь-якого філолога. Вони покликані зробити розбір твору цікавим і різноманітним, а отже — доступнішим і якіснішим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Барі Пітер. Вступ до теорії: літературознавство та культурологія. — К.: «Смолоскип», 2008. —358с.*
- 2.Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури: Підручник. — К., 2001.*
- 3.Марко В.П. Аналіз художнього твору. — Київ: «Академвидав», 2013. — 280с.*
- 4.Пахаренко В. Українська поетика. — Черкаси: «Відлуння-Плюс», 2009. — 690с.*